

Okolnosti vylučující protiprávnost

§ 1 Úvod

A. V kapitole I. obecné části této učebnice bylo vysvětleno, že posláním trestního práva je chránit nejdůležitější zájmy jednotlivců i společnosti proti trestným činům. Trestní právo hmotné toto poslání naplňuje především tím, že vymezuje protiprávní činy, které prohlašuje za trestné a stanoví na ně trestní sankci. Činí tak tím způsobem, že typovými znaky (znaky skutkové podstaty) popisuje taková jednání, která jsou natolik společensky škodlivá, že nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu (§ 12 odst. 2), takže vyžadují trestněprávní postih (např. těžké zranění či usmrcení jiného člověka, násilné donucení k pohlavnímu styku nebo k vydání majetku aj.). Společenská škodlivost (její vyšší míra) určitého typu protiprávního činu je tak sociálně-právním důvodem a základem trestnosti takového činu (to bez ohledu na charakter zákonné definice trestného činu).

Vedle toho ovšem trestní právo respektuje i případy, kdy určitý čin sice splňuje téměř všechny zákonné znaky některého trestného činu (např. ublížení na zdraví nebo poškození cizí věci), ale je učiněn za zvláštních okolností, v jejichž důsledku nejen že není společensky škodlivý, ale dokonce je z pohledu společnosti užitečný, prospěšný (např. zranění útočníka při obraně života napadeného). S takovými typovými případy nedostávající se společenské škodlivosti činů pak trestní právo přímo spojuje i vyloučení jejich protiprávnosti (§ 13 odst. 1). **O trestný čin se pak nejedná, protože takovému činu zcela chybí zákonný znak protiprávnosti.**

Typové případy okolností činu, které způsobují, že čin mající vesměs ostatní znaky trestného činu není protiprávní, a proto nemůže být ani trestným činem, označujeme jako **okolnosti vylučující protiprávnost.**

Někteří autoři dokonce okolnosti vylučující protiprávnost označují jako „negativní znaky skutkové podstaty“ (kontratypy). Jsou-li naplněny „pozitivní“ typové znaky

restného činu, byla naplněna skutková podstata; jsou-li naplněny „negativní“ znaky (např. k jednání došlo v nutné obraně), chybí protiprávnost činu a skutková podstata tak naplněna není. Koncepce tzv. negativních znaků skutkové podstaty má ovšem i své odpůrce. Jádrem problému spočívá v tom, zda „protiprávnost“ je typovým znakem skutkové podstaty nebo samostatným obecným znakem restného činu, stojícím mimo skutkovou podstatu, resp. zda postavení znaku protiprávnosti v systému znaků restného činu je společné všem restným činům nebo zda se liší s ohledem na konstrukci jednotlivých restných činů.¹⁷²

B. Od okolností vylučujících protiprávnost je třeba odlišovat případy zániku restní odpovědnosti (např. účinná lítost, promlčení aj.).

V případě činů, uskutečněných v rámci okolností vylučujících protiprávnost, nejde od samého počátku o restný čin. V případech zániku restní odpovědnosti byl však restný čin spáchán, avšak teprve po jeho spáchání nastala určitá skutečnost, která způsobila, že takový čin přestal být restný.

K důvodům zániku restní odpovědnosti srov. kapitolu XIII obecné části této učebnice.

C. Právní řád tvoří jednotný celek. Protiprávnost, která je zákonným znakem každého restného činu, proto nemůže být vyvozována pouze z restního zákoníku, ale je třeba ji dovozovat z celého právního řádu (tj. i z právních norem jiných právních odvětví, zejména práva správního, občanského a podobně, ať již na ně restní zákoník odkazuje nebo nikoli).

Z tohoto důvodu **okolnosti vylučující protiprávnost se neomezují jen na instituty, které restní zákoník výslovně uvádí**, ale půjde také o další případy, které dovozuje doktrína restního práva, resp. právní praxe.

Restní zákoník v hlavě III obecné části upravuje tyto okolnosti vylučující protiprávnost:

- krajní nouze (§ 28),
- nutná obrana (§ 29),
- svolení poškozeného (§ 30),
- přípustné riziko (§ 31),
- oprávněné použití zbraně (§ 32).

¹⁷² K tomu srov. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. *Systém českého restního práva Základy restní odpovědnosti*. Praha: Novatrix, 2009, s. 108–110.

Kromě toho se **restní zákoník** v souvislosti s institutem svolení poškozeného výslovně (byť stručně) **zmiňuje o**

- lékařském zákroku (§ 30 odst. 3).

Teorie a praxe trestního práva formulují ještě **instituty další**, souhrnně označované zpravidla jako:

- výkon práva a plnění povinnosti.

Některé specifické případy vyloučení trestní odpovědnosti u konkrétních trestných činů upravuje trestní zákoník ve zvláštní části. Například: § 363, pokud jde o agenta u některých trestných činů spáchaných s cílem odhalit pachatele trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo § 368 odst. 3, pokud jde o advokáta při poskytování právních služeb a duchovního při výkonu práva zpovědního tajemství u trestného činu neoznámění trestného činu.

D. Jednotlivé důvody vylučující protiprávnost činu je možno v justiční praxi aplikovat analogicky.

Není to v rozporu se zásadou „*nullum crimen sine lege*“, neboť touto analogií se nerozšiřují podmínky trestnosti (nejde o použití analogie v neprospěch), ale naopak se rozšiřují podmínky beztrestnosti (tj. zužují se podmínky trestnosti), takže užití analogie je „ve prospěch“.

E. V trestním řízení se v případech, kdy nelze dalším dokazováním vrátit obhajobu obviněného, že jednal v rámci některé z okolností vylučujících protiprávnost, uplatní zásada „in dubio pro reo“. V pochybnostech třeba rozhodovat ve prospěch obviněného.

§ 2 Krajní nouze

Příklad 23: Skupina mladých lidí trávila konec roku na chalupě v horách bez telefonického spojení. Při přípravě pyrotechniky na půlnoční ohňostroj se jeden z nich vážně zranil, silně krvácel, byl v šoku a zjevně hrozilo nebezpečí, že pokud mu co nejdříve nebude poskytnuta lékařská pomoc, zemře. Lubomír, ačkoliv „měl v sobě“ již nějaké pivo, ale byl nejméně podnapilý z přítomných řidičů, sedl za volant terénního automobilu, který měla skupina k dispozici, a zraněného kamaráda vezl do nejbližší nemocnice. Protože věděl, že není střízlivý, snažil se jet pomalu a obezřetně a pro jistotu na sedadlo spolujezdce usadil jednu z dívek, která na něj celou cestu

hovořila, aby neusnul, a „hlídala“, aby nejel příliš rychle. V jedné zatáčce však Lubomír příliš přibrzdil, vozidlo dostalo smyk, sjelo do příkopu a spolujezdkyně byla lehce zraněna. Naštěstí krátce na to kolem místa nehody jelo vozidlo horské služby, která oba zraněné naložila a dovezla do nemocnice.

A. Krajní nouze je nejobecnější institut v rámci okolností vylučujících protiprávnost. Její podstata spočívá ve střetu právem chráněných zájmů (hodnot), kdy ohrožený zájem je možno chránit jen tím způsobem, že obětu-jeme (porušíme) jiný zájem.

Často mívá podobu kolize dvou povinností při ochraně různých společenských hodnot, kdy dodržení povinnosti jedné je možné jen za cenu porušení povinnosti druhé. (Například povinnosti poskytnout pomoc zraněnému cyklistovi lze dostat jen tak, že porušíme povinnost nezastavovat v místě, kde to je dopravní značkou zakázáno.)

Jednání v krajní nouzi vylučuje nejen trestnost, ale protiprávnost vůbec, takže nemůže jít nejen o trestný čin (provinění), ale ani o přestupek (srov. č. 10/1980 Sb. rozh. tr.).

Ke vztahu krajní nouze podle § 24 zák. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, k nutné obraně podle § 25 cit. zák. č. 250/2016 Sb. srov. rozhodnutí publ. pod č. 1898/2009 Sb. NSS.

V krajní nouzi (§ 28) odvracíme nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem, přičemž

- **nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak,**
- **způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, a**
- **ten, komu nebezpečí hrozí, není povinen je snášet.**

B. Základní podmínkou jednání v krajní nouzi je nebezpečí, které bezprostředně hrozí zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Nebezpečí je stav, který hrozí poruchou některému zájmu chráněnému trestním zákoníkem (život, zdraví, důstojnost, svoboda, čest, majetek aj.). Může jít o zájmy společnosti, státu, o zájmy právnických osob či o zájmy individuální. Může jít o ohrožení zájmů vlastních i cizích.

Zájmy, které trestní zákoník nechrání, nemohou být ani chráněny jedním v krajní nouzi. Toto určení zájmů je však třeba chápat druhově (kvalitativně), nikoli podle intenzity (kvantitativně), která podmiňuje odpovědnost podle trestního práva (lze chránit například i majetek menší hodnoty, než

který může být předmětem útoku podle trestního zákoníku, tj. i majetek nepatrné hodnoty před hrozcí škodou – např. starší motocykl v hodnotě jen čtyři tisíce korun).

Zdrojem nebezpečí mohou být přírodní síly (požár, povodeň), zvířata (nikoli však poštvaná člověkem), věci (špatně zabrzděné vozidlo, které se na svahu samovolně dalo do pohybu), biologické a fyziologické procesy (chOROBY, úrazy), případně i nebezpečná lidská jednání (nejde-li ovšem o „útok“, který odvracíme jednáním v nutné obraně; o krajní nouzi však může jít, pokud při odvracení útoku je způsobena újma někomu jinému než útočnickovi – č. 9/1988 Sb. rozh. tr.).

Nebezpečí musí být **skutečné** (reálně existující), nikoli pouze domnělé, tj. pouze v mylné představě jednajícího (k tomu srovnej další výklad).

Nebezpečí musí **hrozit přímo, tj. bezprostředně**. Vývoj situace tu buď postupně a nezadržitelně směřuje k poruše (např. malý ohýnek poblíž dřevěného stavení se rozhořívá a nabývá na intenzitě), nebo se sice zastavil, ale postačí určitá nahodilá, avšak reálně možná událost, která poruchu způsobí (např. byt je naplněn unikajícím plynem a stačí, aby kdokoli zazvonil na zvonek u dveří). Srovnej č. 13/1952 Sb. rozh. tr., a dále usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2018, sp. zn. 3 Tdo 201/2018.

Vzdálená hrozba nebezpečí, kdy vznik poruchy ještě bezprostředně nehrozí, nebo naopak situace, kdy nebezpečí již pominulo, příp. kdy již došlo k poruše a nehrozí její další prohloubení, k jednání v krajní nouzi neopravňují.

Může jít o nebezpečí, které **jednající sám zavinil** (např. vlastní neopatrností vyvolal požár).

Vyloučeno je však **nebezpečí vyprovokované**, které jednající vyvolal jen proto, aby při jeho „odvracení“ mohl sám způsobit škodu (např. přes výstrahu vstoupil na cizí oplocený pozemek hlídaný psem jenom proto, aby mohl „útočícího“ psa usmrtit).

Nebezpečím, které lze odvracet v krajní nouzi, však nejsou nepříznivé následky **oprávněných jednání** (např. kladení odporu exekutorovi, který odnímá věci postižené exekucí).

C. Další podmínkou jednání v krajní nouzi je, že **nebezpečí nebylo možné za daných okolností odvrátit jinak (požadavek subsidiarity)**.

Požadavek subsidiarity při jednání v krajní nouzi je odůvodněn tím, že v krajní nouzi je újma zásadně způsobována tomu, kdo nebezpečí sám nevyvolal.

Je-li možno nebezpečí spolehlivě a včas odvrátit jiným způsobem, než jednáním v krajní nouzi, nelze k jednání v krajní nouzi přistoupit (např. podnapilý řidič nemůže v krajní nouzi vézt těžce zraněnou osobu do nemocnice, pokud na místě dopravní nehody jsou jiní řidiči ochotni tak učinit). Vždy je však třeba vycházet jen z takových možností odvrácení nebezpečí, které jsou v daném konkrétním případě reálné a zejména způsobitelné spolehlivě a včas nebezpečí odvrátit (srov. č. 26/1972 Sb. rozh. tr.).

Někdy je požadavek subsidiarity interpretován tak, že se žádá zvolit ze všech v úvahu přicházejících způsobů odvrácení nebezpečí ten, který přináší nejmenší škodu. Tato interpretace klade ovšem vyšší požadavky na jednajícího a její správnost není zcela nesporná.

K odpovědnosti řidiče motorového vozidla, který v podnapilém stavu jede proto, aby zajistil zraněnému (nemocnému) lékařskou pomoc, srov. č. 19/1968 a 17/1991 Sb. rozh. tr.

D. V krajní nouzi může zásadně jednat nejen ten, jehož zájmy jsou ohroženy, ale i jiné osoby (tzv. pomoc v krajní nouzi).

V krajní nouzi však **nemůže jednat ten, kdo má povinnost nebezpečí snášet**. Přesněji: ten, kdo má zvláštní povinnost určitý typ nebezpečí snášet, nemůže plnění této povinnosti odepřít s odvoláním se na stav krajní nouze.

Pokud však určité kategorie osob z titulu svého zaměstnání mají zvláštní povinnost určitý druh nebezpečí snášet a aktivně mu čelit (např. lékař nebezpečí nákazy při léčení nemocného, policista nebezpečí zranění při zákroku proti agresoru, hasič nebezpečí poškození zdraví ohněm a kouřem při hašení požáru aj.), nemohou odmítnout plnění svých povinností s odvoláním se na skutečnost, že by se právě plněním těchto povinností vystavily nebezpečí újmy. V těchto případech není možná ovšem ani tzv. pomoc v krajní nouzi.

Tuto podmínku však zajisté nelze chápat absolutně. Tak po lékaři, který není vybaven žádnými ochrannými prostředky, nelze spravedlivě požadovat, aby se při léčení pacienta zcela flagrantně vystavil nebezpečí nákazy nakažlivou přenosnou chorobou s fatálními důsledky pro lékaře. Obdobně policista není povinen provést zákrok, pokud pro něj není náležitě vycvičen, vyzbrojen a vyzbrojen.

E. Následek, způsobený jednáním v krajní nouzi, nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (požadavek proporcionality).

Při hodnocení krajní nouze tedy **srovnáváme následek na zájmu, kterému hrozí nebezpečí**, a proto má být chráněn, a **následek na zájmu, který**

má být jednáním v krajní nouzi obětován (srov. č. 26/1972 Sb. rozh. tr., usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1425/2013, a dále usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2016, sp. zn. 7 Tdo 272/2016).

Nelze připustit, aby při ochraně určitého zájmu byl porušen zájem zřejmě stejně významný nebo dokonce ještě významnější. Platí zde klasická zásada: „*De duobus malis minus est semper eligendum*“ (Ze dvou zel je vždy třeba zvolit to menší.)

Srovnání významu zájmu chráněného a obětovaného je třeba provádět jak z hlediska objektivního, tak z hlediska subjektivního.

Objektivní hledisko srovnávání je dáno hierarchií hodnot, která je společností uznávána: život – zdraví – svoboda a důstojnost – ústavní zřízení a územní celistvost státu – majetek a ostatní zájmy fyzických i právnických osob. Objektivní hledisko tedy odráží typ chráněného zájmu.

Zásah do vlastnických práv majitele automobilu, který je bez jeho svolení užit k záchráně zraněného, je vždy méně závažným následkem, než smrt zraněného.

Subjektivní hledisko srovnávání respektuje individuální hodnocení konkrétního zájmu v dané jedinečné situaci. Subjektivní hledisko se uplatní zejména při hodnocení majetkových zájmů a dalších individuálních zájmů, vjma samozřejmě života a zdraví.

Za situace, kdy se k řadě zaparkovaných vozidel po svahu blíží uvolněný přívěsný vozík, nelze spravedlivě vytýkat majiteli vozidla, které stojí zkraje řady, že své vozidlo odveze do bezpečí, i když v důsledku toho přívěs narazí do sousedního vozidla a poškodí je stejně, jako by poškodil jeho vlastní vozidlo.

Nelze zachraňovat vlastní život obětováním života cizího, lze však obětováním jednoho života zachránit život více lidí (srov. č. 20/1982 Sb. rozh. tr.).

Při srovnávání chráněného a obětovaného zájmu je třeba vzít v úvahu nejen hledisko kvalitativní (povaha zájmu), **ale i hledisko kvantitativní** (intenzita ohrožení či porušení zájmu – následek). Vysoká intenzita následku na zájmu určitého typu může odůvodnit vyšší závažnost takového následku ve srovnání s nízkou intenzitou následku na zájmu, byť i významnějším. Porucha chráněného zájmu je vždy závažnější, než jeho pouhé ohrožení.

Tak např. ublížení na zdraví, kterým se odvrací nebezpečí značné škody nebo škody velkého rozsahu na majetku, může být následkem méně závažným, než který hrozil, a to přesto, že jinak zdraví člověka má vyšší hodnotu než zájem na ochraně majetku.

K záchraně významných skupinových zájmů mohou být obětovány i jiné, méně významné skupinové zájmy nebo i významnější zájmy individuální. Naproti tomu k ochraně zájmů jednotlivce mohou být porušeny i méně významné zájmy skupinové (srov. č. 19/1968 Sb. rozh. tr.).

Konečně třeba uvážit i **stupeň pravděpodobnosti** hrozícího a způsobeného následku.

Pravděpodobnost, že pouze lehce podnapilý lékař způsobí těžce zraněnému člověku při poskytování první pomoci ještě větší újmu, je mnohem nižší, než pravděpodobnost, že tento těžce zraněný člověk bez poskytnutí pomoci zemře.

Úsudek o tom, zda jde o následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, je třeba učinit v každém jednotlivém případě s ohledem na všechny okolnosti (srov. č. 26/1972 Sb. rozh. tr.).

Při tomto srovnávání je ovšem třeba vycházet z toho, jak se **situace důvodně jevila jednajícím** v době činu (viz výraz „zřejmě“ v ustanovení § 28), tj. vzít ohled na všechny relevantní objektivní okolnosti případu i na schopnosti, možnosti a zkušenosti jednající osoby a na její psychický stav.

V **příkladu č. 23** se mladý muž vážně zranil, silně krvácel, byl v šoku a hrozilo nebezpečí, že pokud mu co nejdříve nebude poskytnuta lékařská pomoc, zemře. Bezprostředně zde tedy hrozilo nebezpečí smrti člověka, tedy nebezpečí pro zájem chráněný trestním zákonem (lidský život).

Není pochyb o tom, že zraněný muž neměl povinnost snášet nebezpečí úmrtí v důsledku vykrvácení a šoku, a to i kdyby si zranění přivodil vlastním pochybením.

Podstatné však je, zda v dané konkrétní situaci (v daném místě a čase) existovala reálná a spolehlivá možnost, jak hrozící nebezpečí úmrtí odvrátit jinak než tím, že podnapilý Lubomír vezl zraněného autem do nemocnice (podmínka subsidiarity). Pokud taková možnost nebyla dána (střízlivý řidič nebyl k dispozici nebo odmítal vozidlem jet, nebylo možno pomoc povolat telefonem ani jiným způsobem, v průběhu jízdy nebylo možno zraněného přeložit do kolemjedoucího vozidla nebo odněkud zatelefonovat pro pomoc), byl by požadavek subsidiarity jednání v krajní nouzi splněn.

Zbývá se zabývat otázkou, zda způsobený následek (tj. ohrožení majetku a zdraví jízdou pod vlivem alkoholu a porušení zdraví spolujezdkyně při dopravní nehodě) nebyl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější ve srovnání s následkem, který hrozil (úmrtí zraněného). Ze zadání sice vyplývá, že Lubomír si byl vědom, že není střízlivý, avšak současně je zjevné, že učinil maximální opatření proto, aby svou jízdou žádný trestně-relevantní následek nezpůsobil (jel pomalu a obezřetně, nechal se „hlídat“ spolujezdkyní). Nebezpečí (riziko, stupeň pravděpodobnosti), že svou

jízdou způsobí jiným osobám újmu na zdraví, nebo dokonce na životě, bylo v daném případě mnohem menší než nebezpečí (v daném případě vysoce pravděpodobné, ne-li jisté), že zraněný zemře v důsledku vykrvácení a šoku. Za této situace lze uzavřít, že v době, kdy Lubomír sedal do vozidla a jel s ním, měl důvody předpokládat, že svým jednáním nezpůsobí následek ani stejně významný jako následek, který hrozil, tj. že svou jízdou nepřivodí smrt jiné osobě.

Byla-li splněna podmínka subsidiarity (viz výše), jednal Lubomír v krajní nouzi při splnění všech podmínek a v mezích.

F. Nebezpečí, které hrozí chráněnému zájmu, musí být skutečné. Domnělé nebezpečí, které existuje jen v mylné představě jednající osoby (tzv. domnělá, putativní krajní nouze) se posuzuje podle zásad o skutkovém omylu (§ 18 odst. 4).

Kolemjdoucí slyší z bytu zoufalé volání o pomoc a vyrazí dveře. Majitel bytu však pouze sleduje v televizi hororovou scénu.

Jestliže tu byly podmínky krajní nouze jen v mylné představě pachatele a nebyly překročeny meze této domnělé (putativní) krajní nouze, nemůže být pachatel odpovědný za úmyslný trestný čin. Mohlo by však jít o trestný čin z nevědomé nedbalosti, pokud právě v omylu pachatele tato nedbalost spočívá (tj. měl a mohl vědět, že o skutečné nebezpečí nejde). Srovnej č. 29/1955 a č. 10/1980 Sb. rozh. tr.

G. Teorie trestního práva rozeznává tyto případy vybočení z mezí a podmínek krajní nouze (tzv. excés):

- a) **excés extenzivní** – jednání je provedeno v době, kdy nebezpečí ještě bezprostředně nehrozilo nebo již pominulo (vybočení z časových mezí krajní nouze),
- b) **excés intenzivní** – následek, způsobený jednáním v krajní nouzi, byl zřejmě stejně závažný nebo dokonce ještě závažnější v porovnání s následkem, který z nebezpečí hrozil (vybočení z mezí proporcionality),
- c) hrozící nebezpečí bylo možno odvrátit jinak (**nedodržení podmínky subsidiarity**),
- d) **byla zde povinnost nebezpečí snášet.**

Vybočit z mezí a podmínek krajní nouze lze jak úmyslně, tak z nedbalosti nebo i nezaviněně. Omyl pachatele o skutkových okolnostech, týkajících se

podmínek a mezi krajní nouze, se posoudí podle obecných zásad o skutkovém omylu – § 18 odst. 4. (Srovnej č. 17/1991 Sb. rozh. tr., a dále usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 11 Tdo 1233/2016.)

Trestní zákoník v § 41 písm. g) považuje za obecně polehčující okolnost spáchání trestného činu při odvracení nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze. To ovšem bude nejen v případech extenzivního a intenzivního excessu, ale i při nedodržení podmínky subsidiarity a při porušení povinnosti nebezpečí snášet.

Jestliže pachatel odvracel nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze, může soud podle § 58 odst. 6 snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby.

Úmyslné vybočení z podmínek a mezi krajní nouze v důsledku silného rozrušení, strachu, úleku, jiného omluvitelného hnutí mysli nebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného je důvodem použití privilegovaných skutkových podstat zabítí (§ 141) a ublížení na zdraví z omluvitelného důvodu (§ 146a).

H. Složitou otázkou je problém, **jak posuzovat odvracení napadení osobami trestně neodpovědnými (děti, nepříčetní) a osobami jednajícimi v omylu** (tj. z nedbalosti nebo nezaviněně).

Dříve převládal názor, že takové případy je třeba považovat za „nebezpečí“, kterému čelíme jednáním v krajní nouzi, ovšem s tím, že lze odvrátit hrozící škodu i způsobením škody zřejmě stejné závažnosti (nikoli však vyšší), jako byla ta, která hrozila. Požadavek proporcionality tak byl modifikován analogicky podle zásad platných pro nutnou obranu.

V současnosti převládá názor, podle kterého je třeba **tyto případy posuzovat jako „útok“, kterému čelíme jednáním v nutné obraně.**

K tomu podrobněji v § 3 této kapitoly.

CH. Ke krajní nouzi u **přestupků** srov. § 24 zák. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Ke vztahu krajní nouze podle § 24 zák. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, k nutné obraně podle § 25 cit. zák. č. 250/2016 Sb. srov. rozhodnutí publ. pod č. 1898/2009 Sb. NSS (dále srov. i rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 2. 2008, č. j. 1 As 1/2008-172).

§ 3 Nutná obrana

Příklad č. 24: Pokladní odnášel tržbu 520 000 Kč ve večerních hodinách do banky. Náhle k němu přistoupil muž s nožem v ruce a vyzval ho, aby mu dal všechny peníze, jinak jej zabije. Pokladní měl u sebe střelnou zbraň, ale byl tak zaskočen, že ji nepoužil a zůstal stát „jako opařený“. Muž pokladnímu tašku s tržbou vytrhl z ruky a dal se na útěk. Teprve v té chvíli se pokladní vzpamatoval, vytáhl zbraň a na prchajícího muže vystřelil. Způsobil mu tím těžkou újmu na zdraví, ale tržba byla zachráněna.

A. Nutná obrana je speciálním (privilegovaným) případem krajní nouze.

Účelem nutné obrany je umožnit osobám **účinně chránit před protiprávním útokem tytéž zájmy, které chrání trestní zákoník**, a to užitím „svépomoci“ na úkor útočnicka, nahrazující nedostatek ochrany ze strany veřejné moci (v daném místě a čase). Obránce tak nejedná proti účelu trestního zákoníku, ale naopak ve shodě s ním.

I v případě nutné obrany tak **jde o střet zájmů**: na straně jedné zájmu, který byl útokem napaden (např. majetek bránícího se občana) a na straně druhé zájmu útočnicka, který je při nutné obraně obětován (např. jeho zdraví), aby byl útok úspěšně odražen.

Privilegovaná povaha nutné obrany (oproti krajní nouzi) spočívá v tom, že (jak bude rozvedeno dále) zde nepřichází do úvahy povinnost napadeného útok snášet, neuplatní se požadavek subsidiarity obranného jednání a je dovoleno útočnicku způsobit i větší újmu, než která z útoku hrozila. Toto zvýhodnění je odůvodněno tím, že na útočnicka (který svým protiprávním útokem potřebu obrany sám vyvolal) netřeba brát takové ohledy a měl by nést riziko vzniklé újmy.

Jednání v nutné obraně vylučuje nejen trestnost, ale protiprávnost vůbec, takže nemůže jít nejen o trestný čin, ale ani o přestupek (srov. č. II/1965 a č. 25/1995 Sb. rozh. tr).

Podstata nutné obrany spočívá v ochraně práva proti bezpráví. V nutné obraně **odvracíme bezprostředně hrozící nebo trvajícím protiprávní útok na zájmy chráněné trestním zákoníkem, a to činem, který by jinak byl trestným činem, namířeným proti útočnickovi, přičemž tato obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku**. (Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2020, sp. zn. 8 Tdo 568/2020.)